

Anna Mazurkiewicz
Gdańsk

Stany Zjednoczone wobec wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Polsce w latach 1947 i 1989

„Polska to najbardziej proamerykański kraj na świecie. Jest on bardziej proamerykański niż Ameryka” — w maju 2003 r. skonstatował Adam Michnik¹. Wyniki badań opinii publicznej przeprowadzone w Polsce zdają się tę opinię potwierdzać. Tymczasem, jak zauważał w 1981 r. Mieczysław Biskupski, „jest tylko jeden przyjaciel, jakiego Polska kiedykolwiek mogła mieć w Stanach Zjednoczonych, który może być uznany za strategicznego — jej dzieci”, natomiast „Stany Zjednoczone mają interesy, które okazjonalnie są zbieżne z polskimi”². Czy więc stosunki polsko–amerykańskie są diametralnie różne od amerykańsko–polskich?

Sprowokowana pytaniami dotyczącymi amerykańskiego stosunku do Polski i Polaków postanowiłam poddać go gruntownej analizie w dwóch różnych okresach, w których ważyły się jej przyszłe losy. Płaszczyzną porównania stały się wybory parlamentarne i prezydenckie lat 1947 i 1989. Podkreślanie w tym miejscu różnic pomiędzy tymi wydarzeniami nie jest konieczne — są one zbyt oczywiste. W pracy niniejszej³ podjęłam jednak próbę wskazania, że na oba przełomowe okresy można spojrzeć jak na akty tego samego dramatu. W ramach ustanowionego przez komunistów w Polsce reżimu Polacy dwukrotnie próbowali dokonać wolnego wyboru. W 1947 r. wobec sowieckiego wsparcia dla polskich komunistów, oczywistych nadużyć, przemocy i fałszerstw wybór był tylko iluzją. W 1989 r. oficjalnie wyznaczone granice swobodnego wyboru okazały się wystarczające, aby pomieścić powszechną niechęć do reżimu, co mimo limitów — oznaczało faktyczne zwycięstwo. Dwukrotne głosowanie w wyborach parlamentarnych w Polsce Ludowej, które miało mieć kluczowe znaczenie dla przyszłości Polaków, oraz

¹ A. Purvis, *New Europe, Old Economy. Poised to join the E. U., Poland is America's new best friend. But the country is also in deep distress. A special report*, „Time” Europe, 25 V 2003, <http://www.time.com/time/europe/html/030602/story.html>; 21 XII 2004.

² M. B. Biskupski, *Poland in American Foreign Policy, 1918–1945 „Sentimental” or „Strategic” Friendship — A Review Article*, „Polish American Studies”, 38, 1981, no 2, p. 5–15.

³ Praca doktorska, napisana pod kierunkiem dr. hab. Mieczysława Nurka, prof. UG, obroniona została 9 III 2006 r. Recenzentami pracy byli: prof. dr hab. Marek Kazimierz Kamiński (Instytut Historii PAN) oraz prof. dr hab. Wiktor Pepliński (UG, Zakład Socjologii i Historii Dziennikarstwa).

dwukrotny wybór prezydenta przez Zgromadzenie Narodowe w okresie powojennym skłaniają ku refleksji.

Wydarzenia w Polsce łączą także wydarzenia światowe; upadek faszyzmu, upadek komunizmu — każde z nich niosące nadzieje na odrodzenie wolnej i suwerennej Polski. W skali makro obie daty 1947 i 1989 — wyznaczające jednocześnie początek i koniec zimnej wojny — wydają się tworzyć niezwykle interesującą płaszczyznę porównań amerykańskiej oceny wydarzeń w Polsce i tym samym uzasadniają wybór tematu rozprawy doktorskiej.

Celem pracy nie jest jednak tradycyjne, polityczno-dyplomatyczne ujęcie relacji polsko-amerykańskich i amerykańsko-polskich. Głównym wątkiem rozprawy jest analiza obrazu sytuacji w Polsce, wytworzonego przez amerykańską dyplomację i środki masowego przekazu. Moim zdaniem dwa czynniki: stanowisko rządu i obraz wydarzeń prezentowany przez mass media, wzajemnie sprzężone i współzależne, wydają się pozostawać najistotniejszym czynnikiem w kształtowaniu wizerunku świata zewnętrznego w społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych. Przesunięcie zainteresowania badawczego na poziom źródeł, z których korzysta zarówno administracja rządowa (podkreślając rolę ambasadorów amerykańskich w Polsce), jak i system medialny USA (poprzez analizę działalności korespondentów środków masowego przekazu wysyłanych do Polski) przyczynić się może do stworzenia pełniejszego obrazu stosunków dwustronnych.

W niniejszej pracy podjęłam próbę wykazania, w jaki sposób problematyka polska lat 1947 i 1989 była przedstawiana władzom i społeczeństwu Stanów Zjednoczonych. Co więcej, czy wizerunek Polski, jaki kształtowali przebywający w Polsce Amerykanie był brany pod uwagę w procesie decyzyjnym w Waszyngtonie? Czy — wobec wpisania się „polskiego problemu” w genezę i finał zimnej wojny — Biały Dom próbował wpłynąć na treści przekazywane przez media amerykańskie? Jaką rolę w relacjach wzajemnych obu państw odegrali ambasadorzy USA w Warszawie? Jak Amerykanie postrzegali szanse funkcjonowania demokracji w Polsce w 1947 i 1989 r.? I wreszcie — czy można zaobserwować wspólne elementy wizerunku Polski w USA w krańcowo różnych okresach naszej najnowszej historii?

Historiografia zimnej wojny jest niewątpliwie obszerna, zwłaszcza w odniesieniu do literatury amerykańskiej. Wśród opracowań, które najbliższe są tematyce rozprawy, wskazać należy na prace autorstwa m.in.: Piotra S. Wandycza, Johna N. Cable, Richarda C. Lukasa, Heatcher C. Roach oraz Williama Larsha⁴. Istotne ze względu na wykorzystany w nich materiał wspomnieniowy są niepublikowane opracowania Johna L. Armstronga i Johna A. Sylvestra

⁴ P. S. Wandycz, *United States and Poland*, Cambridge Mass, London 1980; J. N. Cable, *The U. S. and the Polish Question 1939–1948*, Nashville 1972; R. C. Lukas, *The Strange Allies. The United States and Poland 1941–1945*, Knoxville 1978; idem, *Bitter Legacy. Polish–American Relations in the Wake of World War II*, Kentucky 1982; H. C. Roach, *The National Press and US Foreign Policy: a Content Analysis of Coverage of Poland and South Africa in Time and Newsweek Magazines*, May 1992, M. A. Thesis, University of Missouri Columbia [niepublikowane]; W. Larsh, *Yalta and the American approach to free elections in Poland*, „The Polish Review” 1995, Vol. XL, nr 3. A także m.in.: J. Hauptman, *The Warsaw Uprising of 1944 in the American Press*, „The Polish Review”, Vol. 4, nr 4, 1959, s. 46–56; D. G. Januszewski, *The case for the Polish Exile Government in the American Press 1939–1945*, „Polish–American Studies” 28, 1986 nr 1, s. 57–97; R. E. Smith, *The Treatment of the Polish Crisis in the American Press*, „Polish Review”, Vol. 30, 1985, nr 1, s. 81–97; L. D. Orton, *The Western Press and Jaruzelski’s War*, „East European Quarterly”, XVIII, nr 3, September 1984, s. 279–305.

oraz Vladimira Petrova⁵. Natomiast problematykę wyborów w Polsce podjęli m.in.: Theodor P. Wright, Richard F. Staar⁶.

W literaturze polskiej problematyka polska na arenie międzynarodowej po II wojnie światowej znalazła odbicie m.in. w cennym poznawczo, opartym na szerokiej podstawie źródłowej opracowaniu pióra Marka K. Kamińskiego pt. *W obliczu sowieckiego ekspansjonizmu. Polityka Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wobec Polski i Czechosłowacji 1945–1948* (wyd. 2, Warszawa 2005)⁷. Wśród pozycji monograficznych dotyczących amerykańskiej polityki wobec Europy Wschodniej wskazać należy prace Andrzeja Manii oraz Jadwigi Kiwerskiej⁸. Od początku lat 90. wydano w Polsce kilka ważnych opracowań dotyczących wyborów parlamentarnych w Polsce, w tym m.in. Mariana Skoczylasa i Czesława Osękowskiego (dot. 1947) oraz Jacka Raciborskiego, Andrzeja Małkiewicza i Ryszarda Chruściaka (dot. 1989)⁹.

Jak dotąd, żadna z wymienionych pozycji nie podjęła jednak problematyki odbioru wyborów w Polsce poza jej granicami. Najczęściej cytowanym źródłem informacji o reakcji zachodniej prasy na polskie wybory jest niewielki zbiór: *Faked Elections in Poland as Reported by the Foreign Observers*, pod red. Aleksandra Bregmana (London 1947). Przedstawieniu sytuacji w Polsce odbiorcom zachodnim służyła wydana również przez Polish Freedom Movement w Londynie wcześniejsza pozycja: *Poland To-day as seen by Foreign Observers*, pod red. Mariana K. Dziewanowskiego (London 1946). Obie ukazały się staraniem polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii.

Obecny stan badań potwierdza więc słuszność wyboru tematu. Nie podjęto bowiem, jak dotąd, próby ukazania wizerunku tworzonego przez media w USA w odniesieniu do wyborów w Polsce lat 1947 i 1989. Jak ustaliłam, nie dokonano także szczegółowej analizy recepcji wybranych tu zagadnień — z perspektywy amerykańskiej placówki dyplomatycznej — w połączeniu z zabiegiem ich porównania.

⁵ J. L. Armstrong, *More Than a Diplomatic Mission: The American Embassy and the Ambassador Arthur Bliss Lane in Polish Politics July 1945–February 1947*, M. A. Thesis, University of Wisconsin–Madison 1990; J. A. Sylvester, *Arthur Bliss Lane. A Career Diplomat*, Ph. D. University of Wisconsin 1967; V. Petrov, *A Study in Diplomacy. The Story of Arthur Bliss Lane*, Chicago 1971.

⁶ T. P. Wright, *The Origins of the Free Elections Dispute in the Cold War*, „The Western Political Quarterly”, Vol. 14, nr 4, December 1961, s. 850–864; R. F. Staar, *Elections in Communist Poland*, *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 2, nr 2, May 1958, s. 200–218.

⁷ Wyd. pierwsze, Warszawa 1991: *Polska i Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii 1945–1948*. Problematykę miejsca Polski w polityce mocarstw podejmuje także praca Włodzimierza Borodziejca, *Od Poczdamu do Szklarskiej Poręby. Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1947*, Londyn 1990, który w odniesieniu do zagadnienia stosunku Stanów Zjednoczonych do Polski korzystał w znacznej mierze z opracowań.

⁸ A. Mania, *The National Security Council i amerykańska polityka wobec Europy Wschodniej w latach 1945–1960*, Kraków 1994; idem, *Bridge Building, Polityka USA wobec Europy wschodniej w latach 1961–1968*, Kraków 1996; idem, *Détente i polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy Wschodniej styczeń 1969 — styczeń 1981*, Kraków 2003; J. Kiwerska, *Gra o Europę: bezpieczeństwo europejskie w polityce Stanów Zjednoczonych pod koniec XX w.*, Poznań 2000.

⁹ M. Skoczylas, *Wybory do sejmiku ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa 2003; Cz. Osękowski, *Wybory do sejmiku z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000; J. Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989–1995*, Warszawa 1997; A. Małkiewicz, *Wybory czerwcowe 1989*, Warszawa 1994; R. Chruściak, *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998*, Warszawa 1999. Warto wskazać także m.in. na nast. pozycje: *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947*, oprac. J. Wrona, Warszawa 1999; N. Pietrow, *Sztuka wygrywania wyborów*, „Karta” 1996, nr 18, s. 121–129; S. Wójcik, *Sfalszowane wybory*, „Zeszyty Historyczne”, z. 43, Warszawa 1981.

W celu uzyskania odpowiedzi na pytanie o wizerunek Polski prezentowany przez amerykańską dyplomację i środki masowego przekazu niezbędna okazała się szeroka analiza różnego typu źródeł przy wykorzystaniu różnorodnych metod badawczych¹⁰.

Pośród źródeł dyplomatycznych dla analizy działalności ambasady w 1947 r. najistotniejsze okazały się znajdujące się w zbiorach National Archives and Records Administration w Waszyngtonie raporty ambasady warszawskiej z lat 1945–1947 (General Records of the American Embassy in Warsaw 1945–1947), stanowiące część zbioru Records of the Foreign Service of the Department of State (rec. gr. 84). Dla prowadzonych przeze mnie badań bardzo cenne stały się przechowywane także w National Archives (NARA) dokumenty Departamentu Stanu z lat 1945–1949 (Confidential U. S. State Department Central Files; Poland Internal Affairs and Foreign Affairs, 1945–1949) oraz materiały archiwalne z kolekcji Arthura Bliss Lane'a, która przechowywana jest w Sterling Memorial Library w Yale University (Arthur Bliss Lane Papers, MS 5). W trakcie pracy korzystałam także z drukowanego wydawnictwa źródłowego Foreign Relations of the United States.

W czerwcu 2003 r. wykonałam w National Security Archive w Waszyngtonie fotokopie raportów ambasadora Johna R. Davisa (Warsaw Embassy Records 1989), nie posiadające jeszcze sygnatury archiwalnej. W celu weryfikacji zgromadzonej dokumentacji w czerwcu 2003 r. przeprowadziłam też w Charlottesville (Virginia) i Waszyngtonie wywiady z Johnem R. Davisem, ambasadorem USA w Polsce w latach 1987–1990 i Nicholasem A. Reyem (1993–1997). Ponadto rozesłałam kwestionariusze z pytaniami dotyczącymi przedmiotu badań, na które zechcieli odpowiedzieć m.in.: Zbigniew Brzeziński (doradca ds. bezpieczeństwa narodowego w administracji J. Cartera), Richard T. Davies (ambasador USA w Polsce w latach 1973–1978, zmarły 4 IV 2005), Edward Równy (główny negocjator rokowań START 1981–1984), William E. Odom (dyrektor Narodowej Agencji Bezpieczeństwa 1985–1988, wcześniej w NSC 1977–1981).

Spośród źródeł drukowanych korzystałam także z wydawnictw ciągłych: „Congressional Record”, „Department of State Bulletin” oraz „Public Papers of American Presidents”. Nieocenionym źródłem dotyczącym funkcjonowania amerykańskiej placówki dyplomatycznej w Warszawie w 1947 i 1989 r. były także wspomnienia Arthura Bliss Lane'a, *I saw Poland Betrayed* (New York 1948), a także relacja żony ambasadora Davisa — Helen pt.: *Amerykanka w Warszawie* (Warszawa 2002).

Przeprowadzoną w Stanach Zjednoczonych kwerendę archiwalną uzupełniłam w Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie, gromadząc informacje dotyczące inwigilacji działalności amerykańskiej placówki dyplomatycznej i zachodnich dziennikarzy w Polsce.

W badaniach nad stosunkiem amerykańskich mass mediów dokonałam niezbędnej selekcji tytułów prasowych, przy wyborze których kierowałam się takimi kryteriami, jak: wielkość nakładu, zasięg geograficzny pisma, jego profil społeczno-polityczny, źródła publikowanych przez nie informacji oraz ich wzajemną niezależność. Ponadto w selekcji kierowałam się wynikami swoich wcześniejszych badań prasoznawczych obejmujących lata 1989–1995. W rezultacie za przedmiot badań przyjąłam następujące tytuły: „Chicago Tribune”, „Christian Science Monitor” (tylko 1989), „Los Angeles Times”, „New York Herald Tribune” (tylko 1947), „New York Times”, „Wall Street Journal”, „Washington Post”, „USA Today” (tylko 1989). W stosun-

¹⁰ Możliwość przeprowadzenia szerokiej kwerendy źródłowej uzyskałam dzięki programowi stypendialnemu American Polish Research Fellowship (Notre Dame University, USA) ufundowanemu przez Państwa Marthę i Stanleya Garstka.

ku do 1947 r. nastąpiła więc zmiana polegająca na zastąpieniu „New York Herald Tribune” (która przestała istnieć w 1965 r.) pismem, które w ciągu czterdziestu lat rzetelnością zagranicznych korespondencji i niezależnością od wielkich koncernów prasowych wypracowało sobie wysoką pozycję opiniotwórczą w kwestiach polityki zagranicznej USA — dziennikiem „Christian Science Monitor”. Do grona tytułów analizowanych w odniesieniu do 1947 r. dołączył też dziennik „USA Today”, którego pierwsze wydanie ukazało się w 1982 r., a który szybko zyskał sobie miano gazety krajowej. Do analizy włączyłam także tygodniki — magazyny informacyjne „Time”, „Newsweek” oraz „U.S. News and World Report” (do 1948 r. funkcjonujące jako dwa niezależne tytuły: „United States News”, „World Report”). Dostęp do zawartości powyższych tytułów pozyskałam w formie mikrofilmów (1947) oraz za pośrednictwem elektronicznej bazy danych Lexis–Nexis i Dow Jones. Baza Lexis–Nexis umożliwiła również dostęp do badań opinii publicznej (Lexis–Nexis Polls) oraz stenogramów z obrad Kongresu USA z 1989 r. (Lexis–Nexis Congressional).

Kolejnym rodzajem źródeł wykorzystanych w pracy są odnalezione przeze mnie w zbiorach Biblioteki Kongresu USA w Waszyngtonie kroniki filmowe (Motion Picture, Broadcasting and Recorded Sound Division). Dla roku 1989 przedmiotem analizy zostały ponadto zapisy audycji telewizyjnych (ABC, NBC, CBS, PBS) pochodzące ze zbiorów archiwów przy Museum of Broadcast Communications w Chicago, Television News Archive w Vanderbilt University w Nashville oraz radiowych (NPR) udostępnione przez Burelles Luce Transcripts.

Całość pracy oparłam na układzie chronologicznym, wyraźnie wyodrębniając dwie części — lata 1947 i 1989, natomiast podział wewnętrzny rozprawy, treść poszczególnych rozdziałów, ujęłam w porządku rzeczowym. Rozdziały pierwszy i trzeci poświęciłam analizie działalności amerykańskich ambasadorów w Warszawie — Arthura Bliss Lane’a oraz Johna R. Davisa, drugi i czwarty — analizie środków komunikacji masowej w USA.

Rozdział pierwszy, zatytułowany: „Arthur Bliss Lane — pierwszy ambasador Stanów Zjednoczonych w powojennej Polsce”, obejmuje proces organizowania i następnie prowadzenia amerykańskiej placówki dyplomatycznej w Warszawie w latach 1945–1947. Szczególny nacisk położyłam w nim na zagadnienie wyborów parlamentarnych, których przeprowadzenie uzgodniono w trakcie konferencji jałtańskiej. Stanowiły one jeden z podstawowych problemów w nawiązaniu i utrzymaniu relacji dwustronnych, znajdujących odzwierciedlenie w kontaktach ambasady USA z Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej w Polsce. Rozdział pierwszy skończyłam próbą oceny, na ile działalność warszawskiej placówki dyplomatycznej była istotna w formułowaniu polityki zagranicznej USA i jaki udział w kształtowaniu relacji bilateralnych miał Arthur Bliss Lane.

Rozdział trzeci, zatytułowany „John R. Davis, Jr. — pierwszy ambasador Stanów Zjednoczonych w wolnej Polsce”, ukazuje rolę amerykańskiego wysłannika w procesie budowania kompromisu politycznego w Polsce. Jest też próbą przedstawienia relacji pomiędzy pracami placówki dyplomatycznej a kształtowaniem polityki zagranicznej USA. Omawiam w nim nie tylko raporty ambasady amerykańskiej z przebiegu głosowania 4 i 18 czerwca oraz 19 lipca 1989 r., lecz także działalność szefa misji w szerszej perspektywie czasowej, jako że już od 1983 r. John Davis kierował warszawską placówką w randze *charge d'affaires*. W związku z wizytą Georga Busha w Polsce w dniach bezpośrednio poprzedzających wybór prezydenta PRL, a także ze względu na rolę odegraną przez Amerykanów w tym wydarzeniu, wizycie amerykańskiego prezydenta poświęcam osobny podrozdział.

Rozdziały drugi i czwarty są analizą prasoznawczą treści wybranych tytułów prasy amerykańskiej. Tytuły obu rozdziałów stanowią najczęściej powtarzające się określenia zaczerpnięte z prasy amerykańskiej. W 1947 r. najczęściej pisano o pogwałceniu zapisów konferencji Wiel-

kiej Trójki, przypominając czytelnikom, że miały być one „wolne i nieskrępowane”, a charakteryzowały je przemoc i oszustwa. W 1989 r. najczęściej pojawiającym się określeniem wyborów było: „najbardziej wolne od czterdziestu lat”. Porównanie wyborów parlamentarnych lat 1947 i 1989 nie jest więc zabiegiem sztucznym. W 1989 r. Amerykanie niejednokrotnie odwoływali się do głosowania z 1947 r.

Oba rozdziały poświęcone analizie mass mediów otwierają charakterystyki środków masowego przekazu w latach 40. i 80. oraz stopień ich zainteresowania problematyką polską.

W rozdziale drugim przedstawiam postaci korespondentów prasowych z USA, omawiam ich korespondencję oraz komentarze redakcyjne. Połączenie tematyki wyborów w Polsce z debatą społeczną w USA dotyczącą kierunku polityki zagranicznej znalazło odzwierciedlenie w skierowaniu mojej uwagi na stosunek mass mediów do nowych władz komunistycznej Polski. Odtworzenie wizerunku „nowej” Polski w kontekście badań powojennej opinii publicznej w USA posłużyło ukazaniu rzeczywistości, w jakiej rodził się wizerunek Polski powojennej.

Analogicznie, w rozdziale czwartym omówiam korespondencje prasowe, jednakże istotną uwagę skupiam w nim na relacjach telewizyjnych, nowym w odniesieniu do lat 40. medium, które zrewolucjonizowało rynek medialny w USA. Podobnie jak w rozdziałach drugim i trzecim, szczególną uwagę zwracam tu na stosunek amerykańskich korespondentów i publicystów do nowych władz oraz na wzmożone zainteresowanie problematyką polską w USA związane z wizytą prezydenta G. Busha w Polsce.

W wyniku przeprowadzonych badań ustaliłam, że wizerunek Polski w USA w dwóch — tak różnych od siebie — okresach ma wiele cech wspólnych. Oto okazuje się, że mimo zmian zarówno w charakterze stosunków amerykańsko-polskich, jak i sytuacji wewnętrznej w Polsce, polityka amerykańska miała po upływie ponad czterdziestu lat jeden, ten sam, nadrzędny cel — utrzymanie stabilizacji w regionie Europy Wschodniej. Także amerykańskie środki masowego przekazu zarówno w 1947 r., jak i w 1989 obawiały się niekontrolowanego rozwoju wydarzeń, eskalacji napięć i konfliktów, które sprowokować mogły interwencję Związku Radzieckiego. Jednocześnie w obu okresach wyraźnie dostrzec można uczucia sympatii i zarazem współczucia dla Polaków.

W latach, które przyniosły doktrynę Trumana, a 42 lata później upadek muru berlińskiego, również w Polsce rozgrywały się kluczowe dla jej najnowszych dziejów wydarzenia. Zupełnie inaczej niż w 1947 r., nie tylko geopolityczne uwarunkowania sprzyjały Polakom w 1989 r. Wydaje się, że przynajmniej w oczach Amerykanów, Polacy stwarzali precedens, wskazując drogę pokojowym i stopniowym przemianom w regionie. Tym samym Polska nie stanowiła już „polskiego problemu”, ale raczej wskazywała „polską drogę”. Polacy zaś z ogniska problemów stawali się promieniującym ośrodkiem pozytywnych zmian. Nadal budzącym niepokój, lecz fascynującym. W krótkim czasie okazało się jednak, że fascynacja przeniosła się na pozostałe kraje regionu, a Polska zeszyła z amerykańskich czołówek. Przyjaźń okazywana przez organy prasowe w USA okazała się „sentymentalna”. Dla Polski rokowało to jednak jak najlepiej w myśl zasady „brak wiadomości — to dobre wiadomości”.

W latach 1947 i 1989 rząd i społeczeństwo USA były możliwie szczegółowo i wiarygodnie informowane przez mass media o rozwoju wydarzeń w Polsce. Moim zdaniem wybory w 1947 r. zbulwersowały Amerykanów, podobnie jak w 1989 r. ich rozentuzjasmowały. Wizerunek Polski, jaki powstał w amerykańskich mediach w okresie wyborów 1947 i 1989, nie był jednorodny. Przeprowadzona w pracy analiza uzasadnia poniższą konkluzję; po wyborach 1947 r. częściej obecne było w Stanach Zjednoczonych odwoływanie się do fatalizmu polskiej historii, tęsknoty za niepodległością, wolnością i demokracją; w 1989 r. zaś — do polskiego romantyzmu i wiary w cuda, które jak pisali amerykańscy dziennikarze, znowu miały się w polskiej historii wyda-

rzyć. Polska była „niezależnym krajem” (*Unhappy Poland*), jej mieszkańcy biedni i apatyczni (1947), biedni i cyniczni wobec absurdów życia codziennego (1989), lecz jednocześnie w obu okresach charakteryzowali się niezniszczalnym hartem ducha i wolą trwania w niepodległości. W tym miejscu należy udzielić odpowiedzi na pytanie, czy zmienił się stosunek do Polski i Polaków w ciągu ponad czterdziestu lat. Odpowiedź jest twierdząca.

Jednocześnie należy podkreślić, iż niezależne amerykańskie media nie stały się w obu przypadkach inicjatorami debaty społecznej na temat Polski. Nie było to oczywiście zależne od samych dziennikarzy, którzy, podobnie jak ambasadory, nawiązywali emocjonalny stosunek z Polską i w swoich korespondencjach na ogół opowiadali się po stronie społeczeństwa polskiego. W 1947 r. uwagę Amerykanów skupiły wydarzenia związane z Grecją, Turcją i Niemcami, w 1989, z Czechosłowacją, Węgrami i NRD. W obu przypadkach zainteresowanie skierowane na Polskę zostało przygniecione lawinową serią wydarzeń.

Warto podkreślić, że informacje i opinie, jakie publikowała amerykańska prasa, nie były diametralnie różne od zawartości korespondencji dyplomatycznej. Reakcja przebywających w Polsce dyplomatów i dziennikarzy była podobna: w 1947 r. cechowało ją oburzenie wobec wyborczego oszustwa, w 1989 wyraził uznanie dla pokojowej drogi przemian, jaką obrali Polacy.

Zarówno w 1947 r., jak i w 1989 informacje płynące z ambasady były rządowi niezwykle przydatne, jakkolwiek w 1947 r. wywierały wpływ na stanowisko rządu USA jedynie pośrednio. Natomiast w 1989 r. opinie ambasadora J. Davisa były już bezpośrednio użyteczne w ustalaniu amerykańskiej odpowiedzi na wydarzenia w Polsce, co więcej, jak przyznał sam ambasador, cieszył się on sporą niezależnością w prowadzeniu spraw relacji dwustronnych. Na podstawie wydarzeń związanych z wizytą amerykańskiego prezydenta stwierdzić można, że ambasador miał istotny wkład w jej przygotowanie, przebieg i charakter stosunków z polskim rządem. W kontekście stosunku Stanów Zjednoczonych do wyborów w Polsce, podczas kiedy główną rolę Arthura Bliss Lane’a stało się działanie na rzecz upublicznienia wydarzeń w Polsce i tym samym wywarcia poprzez opinię publiczną w USA wpływu na politykę amerykańską, John Davis, mimo iż był bezpośrednio i emocjonalnie związany z Polską i Polakami wieloletnim doświadczeniem, zaangażowaniem i nawiązanymi przyjaźniami, bliższy był jednak stanowisku Departamentu Stanu niż jego poprzednik, oficjalnie pilnujący tylko wypełnienia porozumień konferencji Wielkiej Trójki. Podczas kiedy dla A. Bliss Lane’a kompromis z komunistycznym reżimem sterowanym z Moskwy był niemożliwy, dla Johna Davisa naczelną troską pozostawało — zgodnie z wolą Białego Domu — utrzymanie kompromisu Okrągłego Stołu i zapewnienie pokojowej transformacji systemu. Obaj uosabiają więc odmienne okresy zimnej wojny na polskim gruncie.

Mimo to w 1989 r. działalność misji amerykańskiej podczas kampanii i głosowania w wyborach parlamentarnych była poniekąd podobna do działań inspirowanych przez A. Bliss Lane’a w 1947 r. Podobieństwo to widoczne jest w ich zaangażowaniu w aktywne popieranie polskich dążeń ku demokracji i wolności, w sposób, jaki obaj uważali za najbardziej skuteczny i realistyczny. A. Bliss Lane wierzył, co — jako szczególnie charakterystyczne — należy podkreślić, że pomoc musi nadejść z zewnątrz, w ramach większego konfliktu pomiędzy USA a ZSRR, J. Davis szansę dla Polski widział w samych Polakach, którzy opracowali nową — w stosunku do polskiej tradycji — drogę do wolności. Trudno nie odnieść wrażenia, że w obu przypadkach placówka amerykańska była zainteresowana losem Polski i Polaków w stopniu daleko większym, niż wynikałoby to z zakresu jej obowiązków. Pragnę stwierdzić, że jakkolwiek A. Bliss Lane’a dzieliło od J. Davisa całe pokolenie, dla obu Warszawa stała się najważniejszą placówką w ich zawodowej karierze. Stało się tak nie tylko ze względu na przełomowe momenty, w któ-

rych pełnili misję, ale również z uwagi na ich emocjonalne zaangażowanie. Jeśli w polityce międzynarodowej i dyplomacji można mówić o sentymentach, to zdecydowanie przykład obu ambasadorów wskazuje na wyraźnie propolskie, „strategiczne” sympatie. W tym wymiarze ambasador John Davis opuszczał Polskę wychodzącą spod sowieckiej kontroli, co pozostało niespełnionym marzeniem jego poprzednika — Arthura Bliss Lane’a.